

of the Republic of Serbia. However, the passing of the Constitutional Act for the implementation of the Constitution of the Republic of Serbia will be even more important since it will determine important parameters (for example, time limits for the approximation of law in force with the text of the new Constitution). Only then, when the legislative activity begins, which will hopefully include professional, scientific and other interested members of the public, it will be possible to give a complete picture of constitutional and statutory status of the Army of Serbia.

мр Весна Ђорџић*

ПРИГОВОР САВЕСТИ НА ВОЈНУ СЛУЖБУ

ПОЈАМ ПРИГОВОРА САВЕСТИ

До окончања Првог светског рата, приговор савести је посматран искључиво као религијско право. Насупрот концепту опште војне обавезе, који се јавио у револуционарној Француској, а затим, током 19. века, овладао континенталном Европом, приговор савести се, као фундаментално људско право, сматра новијим феноменом, који је заживео у другој половини 20. века.

Приговор савести, који потиче из хуманистичких, левичарских, анархистичких и других нерелегијских мотива, је почео да се развија у Европи након Првог светског рата. Наиме, антиратна организација (WRI), која је основана у Холандији 1921. године, допринела је прихватању концепта приговора савести као фундаменталног људског права. Њена активност се заснивала на постулату да је рат злочин против човечности и услед тога је била усмерена на укидање свих узрока рата.¹

Идеолошки основ приговора савести лежи у идеји одбијања да се учествује у убијању других људи.² Под приговором савести у ужем смислу се обично подразумева одбијање да се служи војна обавеза или могућност њене замене цивилном службом. У ширем смислу, приговор савести се не односи искључиво на војну службу, већ и на бројне друге аспекте. Наиме, он обухвата и ситуације у вези са лицима која одбијају да плаћају део пореза, намењеног војном буџету, као и на лица која се противе да сарађују са фирмама ангажованим, између осталог, у производњи или дистрибуцији

* Истраживач приправник у Институту за упоредно право

¹ Biesemans, Sam: *Conscientious objection in Europe-an overview*, EBCO, Bruxelles. http://www.ebco-beoc.org/pdf/biesemans_CO_history.pdf, 16. децембра 2006., стр. 2.

² *The Right to Refuse to Kill*, Commission for Human Rights, United Nations, 49th Session, December 4 1992, E/CN. 4/1993/68

производа који су намењени ратним потребама или су штетни за животну средину.³ Приговор савести у ширем смислу обухвата такође и активности покрета који се залажу за забрану експеримената на животињама.⁴

РАЗВОЈ ПРИГОВОРА САВЕСТИ

Зачетке приговора савести налазимо већ у раној пракси појединих примитивних заједница. Стари Ескимски су поштовали неписано правило по којем би било који учесник сукоба намазао лице чађу, уколико не би желео да учествује у сукобу. На тај начин, „обележени“ појединци су могли да се неометано крећу зараћеним селима и баве свакодневним пословима.⁵

Црногорска племена су познавала обичај по којем би појединац могао да избегне војну обавезу, у случају да није имао супругу која би се старала о заједничком потомству. Наиме, симболичним опасивањем кецеље за време мобилизације, појединац би истицао своје незванично право на приговор савести.⁶

Историјски корени савременог приговора савести везују се за европске верске заједнице, посебно протестанске покрете у Холандији и Енглеској XVI и XVII века. Још 1549. и 1580. године у Холандији су донети закони који су, по основу верских убеђења, предвиђали могућност ослобађања од вршења војне обавезе. У Енглеској су квекери, 21. новембра 1660. године, јавно саопштили енглеском краљу Чарлсу II да не желе да учествују у ратним и другим оружаним сукобима, нити у име царства Христовог, нити у име овоземаљског краљевства. Наполеон је одобрио изузеће од војне службе протестантским анабаптистима почетком 19. века.

Земље са протестанском верском традицијом, са изузетком Швајцарске, биле су прве које су систематски регулисале приговор савести, почетком двадесетог века. Норвешка је то учинила прва, 1900. године, затим Данска 1917, Шведска 1920, Холандија је приговор савести признала Уставом из 1922, док га је Финска усвојила 1931. године.

Англосаксонске земље имају особену историју приговора савести. Велика Британија и њене некадашње колоније, као што су Сједињене Америчке Државе, Канада, Аустралија и Нови Зеланд, нису никада прихватиле континентални принцип опште војне обавезе. Насупрот томе, бивше шпанске колоније у Јужној Америци су у потпуности преузеле општу војну обавезу.⁷

³ У Швајцарској, на пример, постоји група која се бави разоткривањем банака које имају посла са трговином оружја и позива грађане на бојкот тих банака.

⁴ Секе, Игор: *Приговор савести у Србији*, <http://www.ccmr-bg.org>, 1. децембра 2006., стр. 1.

⁵ Регионални центар за приговор савести: *Приговор савести*, <http://www.prigovor.org>, уи, 10. децембра 2006., стр. 1

⁶ *Ibidem.*

⁷ Биссеманс, Сам, *loc. cit.*

У току Првог светског рата, тачније 1916. године, због великих губитака у људству, британска влада је била приморана да уведе општу мобилизацију. Обавезна мобилизација се сматрала изузетно непопуларном мером и услед тога њено увођење је било праћено и усвајањем права на приговор савести. Управо због страха од народног бунта, општа мобилизација није никада била уведена у Ирској. Регрутација, која је укључивала и право на приговор савести, била је поново уведена у Британији од 1939. до 1960. године. Земље континенталне Европе су се суочавале са питањем оправданости приговора савести, у већ општеприхваћеном систему војне службе, док се, насупрот томе, у Великој Британији као спорно једино јављало питање неопходности постојања опште војне обавезе.

Услед различитих теолошких принципа, земље римокатоличке и православне традиције прихватају приговор савести педесет година након што су то учиниле протестанске земље.

Наиме, док се протестанска религија темељи на непосредном односу између верника и Бога, и индивидуалној одговорности верника, католичка вера претпоставља постојање цркве као нужног посредника између верника и Бога.⁸

Насупрот протестантским заједницама, које дају примат слободи савести и вероисповести, католичку веру карактерише надређеност цркве и потпуна потчињеност савести појединца црквеној хијерархији и њеним догмама. Приговор савести дуго није постојао у земљама католичке конфесије, због званичног става цркве, исказаног 1956. године у божићној посланици папе Пија XII. „Припадник католичке вере се не може позивати на своју савест приликом одбијања да изврши законом установљене обавезе.“ Међутим, упркос званичном ставу, временом су поједини припадници католичанства почели да се боре за увођење приговора савести, попут Белгијанца Jean van Lierde-a. Вероватно су овакве иницијативе и довеле до званичне промене става цркве, на Другом ватиканском сабору, одржаном 1962. године. Том приликом је одлучено да треба омогућити појединцима, који по основу савести одбијају да употребљавају оружје, да допринесу заједници на други начин.

Под утицајем одлуке Другог ватиканског сабора, европске земље римокатоличке традиције, изузев Ирске која никада није ни увела општу војну обавезу, почеле су да регулишу приговор савести. Француска и Луксембург су то учиниле 1963 године, Италија 1972. године, Португалија 1976. Шпанија је, након смрти Франка 1976. године, увела приговор савести по први пут у законску регулативу, да би га затим уредила Уставом, што су након тога учиниле и многе друге земље.

За време комунистичких режима у земљама централне и источне Европе, приговор савести правно није био допуштен. Неуважавање приговора савести у овим земљама објашњава се чињеницом да је концепт индивидуалних људских права био у раскораку са званичним идеолошким

⁸ *Ibid.*, стр. 2.

доктринама тих тоталитарних држава. Окончањем хладног рата, већина земаља некадашњег комунистичког блока је постепено почела да уводи приговор савести.⁹

РЕГИОНАЛНЕ И МЕЂУНАРОДНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Парламентарна скупштина Савета Европе је прва европска институција која је, 26. јануара 1967. године, Резолуцијом 337 заузела конкретан став у погледу права на приговор савести. Иницијатива је потекла од Amnesty International-а, који је од Парламентарне скупштине захтевао да се изјасни о односу између приговора савести и члана 9. Европске конвенције о људским правима, којим се јемчи слобода савести, мишљења и вероисповести.

Тек након двадесет година, 10. марта 1987. године, Комисија за људска права Уједињених нација је по први пут званично признала право на приговор савести, апелујући на све државе чланице да ово право примењују у пракси.

Савет Европе, Комисија Уједињених нација за људска права и Европски парламент имају јединствен став да је право на приговор савести основни аспект права слободе мишљења, савести и вероисповести, како је признато у Универзалној декларацији о људским правима, Међународном пакту о грађанским и политичким правима и Европској конвенцији о људским правима. Међутим, право на приговор савести се само посредно и логички може извести из слободе мисли, савести и вероисповести, гарантоване претходно споменутих акција.

Интересантно је да не постоји ни један инструмент „тврдог“ права који непосредно обавезује државе да у своја национална законодавства имплементирају одредбе о приговору савести. Упркос детаљној регулативи права на приговор савести, на регионалном нивоу инструментима „меког“ права, Европска комисија за људска права је у својој пракси утврдила да приговор савести није заштићен Конвенцијом.¹⁰ Наиме, члан 4, став 3б Конвенције каже да „у земљама у којима се признаје (подвукао аутор) приговор савести, служба која се захтева уместо служења војне обавезе“ не представља принудни рад, из чега јасно произилази да је државама чланицама остављено да одлуче да ли ће предвидети приговор савести у свом правном поретку.

Уједињене нације, Савет Европе, Организација за европску безбедност и сарадњу, као и друге међународне и регионалне организације користе механизме „меког права“, као што су резолуције и декларације, како би уредили основне принципе приговора савести.

⁹ *Ibid.*, стр. 3.

¹⁰ Види: Аутио против Финске, 72 DR 241, ЕСмHR, App. No. 17086/90 (1991) и Х. против Аустрије, ЕСмHR, App. No. 5591/72, 43 Coll. 161

Парламентарна скупштина Савета Европе је у мају 2001. године, у својој Препоруци 1518, препоручила Комитету министара да инкорпорира право на приговор савести на обавезно служење војног рока у Европску конвенцију о људским правима, путем допунског протокола којим би се извршила измена члана 4.3. б и члана 9.

Упркос чињеници да предложени протокол никада није био усвојен, већина држава чланица Савета Европе је унела право на приговор савести у своје националне правне поретке. Заправо, тренутно једино Белорусија, која притом није чланица Савета Европе, Албанија и Турска не признају право на приговор савести на обавезно служење војног рока у својим домаћим системима.

Амнести Интернационал је затражио од држава чланица Европске уније да јасно укажу, путем резолуције Европског парламента, да ће признавање права на приговор савести на службу у оружаним снагама и увођење алтернативног, цивилног служења војног рока, у трајању које се не може сматрати кажњивим, убудуће бити укључени у критеријуме за пријем нових чланова у Европску унију.¹¹ Као резултат тих напора, усвојена је Bandres, Molet & Bindi Резолуција Европског парламента, која позива Комисију да испитује да ли земље, које су се пријавиле за приступање Европској унији, испуњавају обавезе предвиђене овом и следећим резолуцијама Европског парламента: Массиосчи резолуцијом од 7. фебруара 1983. године, Schmidbauer резолуцијом од 13. октобра 1989. године и резолуцијом Европског парламента усвојеном 11. марта 1993. године. Другим речима, Bandres, Molet & Bindi резолуцијом се захтева од Комисије да прихвати право на приговор савести као званичан предуслов за приступање Европској унији.

И поред настојања да убрза процес европских интеграција, Република Србија не испуњава све предуслове предвиђене овим документима Европске уније. Такође, домаћом регулативом приговора савести нису испоштоване обавезе које је државна заједница Србија и Црна Гора преузела приликом приступањем у Савет Европе.

НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА ПРИГОВОРА САВЕСТИ

Бивша југословенска држава (1945-1991), упркос чињеници да је потписала и ратификовала бројне међународне конвенције и декларације о људским правима, у свом правном систему није предвиђала приговор савести. Раније важеће југословенско законодавство, изричито предвиђа тзв. кривична дела против оружаних снага, од којих су најкарактеристичнија два: „одбијање примања и употребе оружја“ за које је била прописана казна затвора,¹² и „неодазивање позиву и избегавање војне службе“ за које

¹¹ Генерална Дирекција за људска права, Савет Европе: *Приговор савести на обавезно служење војног рока*, Београд, 2003, стр. 9.

¹² Члан 202. Кривичног закона из 1976

је било прописана казна затвора и новчана казна.¹³ У случају наступања ратног стања или непосредне ратне опасности постојао је и квалификован облик ових кривичних дела за које је била прописана казна затвора и до десет година. Кривична дела из члана 202 и 214 остала су у неизмењеном облику и у Кривичном закону Савезне Републике Југославије.¹⁴ Услед овакве кривичноправне регулативе, припадници појединих верских секти у Југославији (нпр. Јеховини сведоци и назарени) често су, због одбијања да носе оружје и да служе војни рок, били кажњавани затвором.¹⁵

У Савезној Републици Југославији приговор савести је као правна категорија уведен Уставом из 1992. године. Према одредби члана 137 став 2 савезног Устава: „Грађанину који због верских или других разлога савести не жели да испуни војну обавезу под оружјем, омогућиће ће се да војну обавезу у Војсци Југославије испуни без оружја или у цивилној служби, у складу са савезним законом.” Анализом ове одредбе може се закључити да и поред тога што на нормативном нивоу Устав СРЈ из 1992. године познаје приговор савести, он га суштински не признаје као основно људско право у смислу европских и светских стандарда. Наиме, такав закључак недвосмислено произилази из чињенице да је приговор савести у савезном Уставу био регулисан у оквиру одељка који се односио на Војску Југославије и то као начин испуњења војне обавезе, а не у одељку о правима и слободама. С друге стране, одељком којим су биле регулисане слободе, права и дужности човека и грађанина, јемчила се слобода убеђења, савести, мисли и јавног изражавања мишљења¹⁶ и предвиђало право и дужност сваког грађанина да брани Савезну Републику Југославију,¹⁷ што се доводило у директну везу са правом на истицање приговора савести. Сам начин нормирања, наводи на закључак да право на приговор савести у Уставу СРЈ нема улогу и значај који би требало да има као фундаментално људско право. Према члану 137 став 2 Устава СРЈ, питања у вези са приговором савести, нарочито она која се односе на поступак остваривања овог права, имају се регулисати одговарајућим савезним законом.

Уставна повеља је чланом 58 рестриктивно предвидела приговор савести само за регруте недопуштајући у том погледу промену убеђења лицима која се налазе на одслужењу војног рока или у резервном саставу. Приговор савести је био прописан Одељком о Војсци, након одредби о регулисању регрутне обавезе. С друге стране, члан 28 Повеље о људским

¹³ Члан 214. Кривичног закона из 1976.

¹⁴ Миленковић, Дејан: *Приговор савести као фундаментално људско право*, <http://www.csmg-bg.org>, 15. октобра 2006. стр. 3.

¹⁵ Лилић, Стеван; Ковачевић-Вучо, Биљана: *Приговор савести*, Београд, 2001. стр. 23.

¹⁶ Члан 35. Устава Савезне Републике Југославије

¹⁷ Члан 63. Устава Савезне Републике Југославије

и мањинским правима прописује да појединац може истаћи право на приговор савести у сваком тренутку.¹⁸

Устав Републике Србије, усвојен у октобру 2006. године прописује у члану 45, у делу о људским и мањинским правима и слободама да лице није дужно да противно својој вери или убеђењима испуњава војну или другу обавезу која укључује употребу оружја.¹⁹ Такође је чланом 43 гарантована слобода мисли, савести и вероисповести која укључује и могућност њихове промене у сваком тренутку. Из тога недвосмислено произилази да нови Устав Републике Србије не ограничава право на приговор савести само на регрута. Занимљиво је да је, и поред тога што је приговор савести у новом Уставу предвиђен као уставна категорија, уставотворац пропустио да спомене регрутну обавезу, већ је целокупну војну материју, препустио будућем законском регулисању. Такође је значајан члан 201 Устава Републике Србије којим се знатно јача институт приговора савести. Наиме, чланом 201 се установљава несуспендујућа природа права на приговор савести и услед тога у случају ратног стања, нису допуштена одступања односно ограничења од овог права. Остаје да видимо да ли ће се након усвајања новог Устава одредбе о временски орочену приговору савести прогласити неуставним.

Важећу регулативу војне области карактерише висок степен несистематичности, неусклађености и конфузности. Он се првенствено огледа у обиљу подзаконских аката, којима се покушава надоместити одсуство неопходних законских форми или изменити смисао постојећих. Надаље, превлађује неусклађеност између подзаконски аката као и између аката различите правне снаге, као и непоштовање регионалних и међународних стандарда.

ЗАКОН О ВОЈСЦИ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Законом о Војсци Југославије, који је ступио на снагу у мају 1994. (*Сл. лист СРЈ*, 43/94) године, као и његовим бројним изменама (*Сл. лист СРЈ*, 28/96, 44/99, 74/99, 3/02, 44/05), конкретније се регулише приговор савести члановима 296-300.

Законом о изменама и допунама Закона о Војсци Југославије (ВЈ) (*Сл. лист СРЈ*, 44/05) је предвиђено да се војни рок у цивилној служби скраћује са 13 на 9 месеци, односно да траје три месеца дуже од војног рока који се служи под оружјем у јединицама Војске. Ово је свакако боље решење

¹⁸ Члан 28.: „У државној заједници Србија и Црна Гора се гарантује право на приговор савести. Нико није дужан да, противно својој вери и убеђењу, испуњава војну или другу обавезу која укључује употребу оружја. Такво лице се може позвати да испуни одговарајућу цивилну службу у складу са законом.”

¹⁹ Члан 45.: „Лице није дужно да, противно својој вери или убеђењима, испуњава војну или другу обавезу која укључује употребу оружја. Лице које се позове на приговор савести може бити позвано да испуни војну обавезу без обавезе да носи оружје, у складу са законом.”

од иницијалног, садржаног у Закону о Војсци Југославије (*Сл. листи СРЈ*, 28/96, 44/99, 74/99) према коме регрути који се позову на приговор савести служе војни рок у двоструком трајању од 24 месеца. Спорно је да ли се деветомесечно трајање цивилне службе може подвести под „трајање у разумним границама” уобичено Препоруком бр. R (87) 8 Комитета министара Савета Европе.²⁰

Краће трајање војног рока у односу на трајање цивилне службе није противно стандардима у области људских права, све док та разлика у трајању нема казни, дискриминаторни карактер, којим би се практично онемогућило коришћење права на приговор савести. Европски суд за људска права је у тумачећи чланове 9 и 14 ЕКПС утврдио да чак и двоструко дуже трајање може бити оправдано.²¹

Упоредноправна решења земаља у окружењу такође отступају од једнаке дужине трајања војне и цивилне службе. Наиме, пре укидања војне обавезе у Републици Хрватској и Федерацији БиХ цивилна служба је трајала два месеца дуже од војног рока; у Републици Српској цивилна служба је трајала 6 месеци дуже док је у Бившој Југословенској Републици Македонији трајала 4 месеца дуже.²²

Једна од основних замерки која се може упутити домаћем правном уређењу приговора савести је несхватљиво ограничење могућности улагања приговора савести само на регрутни период војне обавезе.

Чланом 298 Закона о Војсци Југославије искључиво се регруту додељује временски орочено право позивања на приговор савести. Наиме, регрут има право да поднесе писмени захтев у преклузивном року од 15 дана од дана пријема позива за регрутацију.²³

Везујући право на приговор савести искључиво за регрута не поштују се међународно преузете обавезе која наша земља има као потписница Европске конвенције о људским правима,²⁴ Међународног пакта о грађанским и политичким правима и Универзалне декларације о људским правима.²⁵

²⁰ Одељак II, став 10.: „Алтернативна служба неће бити казног карактера. Њено трајање, у поређењу са редовним служењем војног рока, ће бити у разумним границама.”

²¹ Види: Г. против Холандије, ЕСтHR, App. No. 11850/85 (1987) као и Аутио против Финске, 72 DR 241, ЕСтHR, App. No. 17086/90 (1991).

²² Радни материјал са регионалне конференције „У Европу кроз приговор савести”, Сарајево, 20.-22. 09. 2004., стр. 18.

²³ Касније је Уставном повељом као и Уредбом о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе, из 2003. године прописано је да се право на приговор савести признаје регруту. Лице постаје регрут чином увођења у војну евиденцију и задржава тај статус све до ступања на служење војног рока.

²⁴ Члан 9. став 1.: „Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вере или уверења.”

²⁵ Члан 18.: „Свако има право на слободу мишљења, савести и вероисповести; то право подразумева слободу остајања при својој или усвајања вероисповести или убеђења по своме избору, као и...”

Такође, занемарују се бројне препоруке Савета Европе и Европског парламента које прописују да се приговор савести може уложити у било ком тренутку: како пре, у току, тако и након служења војног рока (нпр. Препорука R (87) 8 Савета министара Савета Европе,²⁶ Препорука 1518 (2001) Парламентарне скупштине,²⁷ De Gucht резолуција²⁸).

Други кључни недостатак правне регулативе предвиђене Законом о Војсци приговора савести је немогућност вођења управног спора у случају повреде људског права приговарача савести нанете решењем другостепене комисије. Чланом 299, став 1 се предвиђа да надлежна регрутна комисија одлучује у року од 60 дана о захтеву регрута да војни рок не служи под оружјем. Уколико комисија донесе негативну одлуку, регрут је овлашћен да поднесе приговор у року од 15 дана другостепеном војнотериторијалном органу. Одлука ове другостепене комисије је коначна и против ње се не може водити управни спор. Немогућност вођења управног спора указује на непотпуну заштиту пружену праву на приговор савести.²⁹ Став који је заузео законодавац је у супротности са Препоруком 337 (1967) Скупштине Савета Европе.³⁰

Законодавац је пропустио да у Закону о Војсци Југославије установи јасну разлику између служења војног рока без оружја и цивилног служења војног рока.³¹

Иако је Уставом из 1992. године институт цивилне службе био алтернативно предвиђен уз служење војног рока без оружја и касније конкретизован Законом о Војсци Југославије, није долазило до његове примене у пракси. Према статистичким подацима једини начин уживања приговора савести састојао се у служењу у војно-скономским институцијама. Интересовање за овај облик војне службе је било изузетно слабо и кретало се у оквирима од 0,01% укупног броја регрута у 1995. години до 0,06 % у 2002. години.³²

²⁶ „8. Закон може такође да пружи могућност аплицирања и добијања статуса приговарача савести у случајевима када се предуслов за приговор савести појави за време војне службе или периода војне обуке након почетне службе.”

²⁷ Одељак 5: „Скупштина препоручује да Комитет министара позове оне земље чланице које то да сада нису учиниле да уврсте у своје законодавство: и) право на регистрацију приговарача савести било када: пре, за време или после регрутације или служења војног рока.”

²⁸ Став 49: „... да се апликација за статус приговарача може уложити било када, укључујући и за време служења војног рока.”

²⁹ Миленковић, *op.cit.* (фуснота 14), стр. 5.

³⁰ Одељак Б. став 3.: „Када одлуку о признавању права на приговор савести доноси административна власт, њена одлука ће бити подвргнута контроли бар још једног административног тела, састављеног у складу са горе наведеним одредбама и касније контроли бар још једног судског тела”.

³¹ Београдски центар за људска права: *Људска права у правним пројектима*, Београд, 2004, стр. 158.

³² Миланов, Маријан: *Приговор савести*, <http://www.tvorac-grad.com/hczin/broj41/prigovor.htm>, 1. децембра 2006., стр. 2.

Доношење Уставне повеље и Повеље о људским и мањинским правима није довело до пораста броја приговараца савести у пракси. Насупрот томе, нови документи су проузроковали само већи степен неусаглашености између Уставне Повеље³³, Повеље о људским и мањинским правима и грађанским слободама³⁴ и Закона о Војсци СРЈ.

Уласком у Савет Европе, Србија и Црна Гора се обавезала да ће у року од три године ускладити домаће законодавство са европским стандардима. У Мишљењу Парламентарне скупштине Савета Европе о условима Савезне Републике Југославије за пријем у чланство у Савету Европе, у одељку 4. Људска права, захтева се од СРЈ да примени одредбе које се односе на приговор савести, те да у року од три године донесе Закон о алтернативној служби који би обухватио стандарде Савета Европе као што су: цивилна администрација алтернативне службе, право на информисање, једнак третман, забрана кажњивог и принудног карактера цивилне службе, право жалбе, итд.³⁵

Под притиском јавности да коначно почну да се имплементирају уставне одредбе о цивилној служби, Влада је донела одлуку да се усвоји посебан документ којим би се прецизирале нејасне одредбе Закона о Војсци. Уредба је и донета као привремено решење зато што Закон о Војсци не омогућује цивилну службу, и поред тога што је она гарантована Уставном повељом и Повељом о људским и мањинским правима и грађанским слободама.

УРЕДБА О ИЗМЕНАМА И ДОПУНАМА УРЕДБЕ О ВРШЕЊУ ВОЈНЕ ОБАВЕЗЕ

На основу члана 320. Закона о Војсци Савезне Републике Југославије, 27. августа 2003. године, Савет министара Државне заједнице је усвојио Уредбу о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе којом се ово право уводи и у пракси. Изменама Уредбе о вршењу војне обавезе (*Сл. лист СЦГ 37/03*) су конкретизоване одредбе Закона о Војсци Југославије чиме су се стекли услови за спровођење овог закона у складу са чланом 28 Повеље и међународним стандардима.³⁶ Уредба је ступила на снагу 15. октобра 2003. године и на основу ње је прва генерација приговараца савести кренула са цивилном службом 22. децембра 2003. године.³⁷ У септембру 2004. године, укупан број приговараца савести је већ премашивао цифру од 10% укупног броја позваних регрута.

³³ Члан 58.: „Регруту се гарантује право на приговор савести”

³⁴ *Op.cit.* (фуснота 18)

³⁵ Мишљење 239 Парламентарне скупштине Савета Европе у погледу услова за пријем Савезне Републике Југославије у Савет Европе донето 24. 09. 2002. године

³⁶ Београдски центар за људска права: *Људска права у правним прописима*. Београд, 2005, стр. 170.

³⁷ *op.cit.* (фуснота 11).

Ипак, Уредба је почетком 2005. године поново измењена Уредбом о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе (*Сл. лист СЦГ, 4/05*), за коју влада опште мишљење да садржи ретроградна решења у односу на претходни текст Уредбе.³⁸

Уредба о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе за разлику од Закона о Војсци Југославије јасно разграничава служење војног рока без оружја, о којем одлучује регрутна комисија³⁹ и служење војног рока у цивилној служби, о којој одлучује посебна комисија коју образује министар одбране.⁴⁰

Термин „служење војног рока у цивилној служби” јасно указује да цивилна служба, на начин на који је регулисана претходно поменутиим Законом и Уредбом, има хибридни карактер задржавајући извесне елементе војне службе.⁴¹

Из Препоруке 337 (1967) Парламентарне скупштине Савета Европе,⁴² Bandres Molet & Bindi Резолуције Европског Парламента,⁴³ као и Препоруке 1993/84 Високог комитета за људска права⁴⁴ недвосмислено произилази да би цивилна служба требало да буде потпуно цивилног карактера и да би целокупан процес аплицирања и служења требало да спада у надлежност неког цивилног министарства. Такође, претходно наведени документи потврђују да сви аспекти аплицирања за приговор савести и служења цивилне службе морају бити под надзором неке цивилне институције или организације, обезбеђујући на тај начин све потребне услове за правилну имплементацију процеса. Може се закључити из Bandres, Molet & Bindi

³⁸ *op.cit.* (фуснота 14).

³⁹ Видети члан 26. Уредбе о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе

⁴⁰ Видети члан 26а. Уредбе о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе

⁴¹ У упоредноправним решењима је општеприхваћена терминологија: „обављања цивилне службе” (нпр. у члану 4 Закона о цивилној служби Републике Хрватске) која указује на тренд (општу тенденцију) постојања цивилних служби које су цивилног карактера). Нацрт нашег Закона о цивилној служби који је израдио Европски биро за приговор савести (EBCO Balkan) познаје (уређује, предвиђа) „служење у цивилној служби”.

⁴² Одељак Б, став 2.. Препоруке 337 (1967) Парламентарне скупштине Савета Европе: „Када одлуку о признавању права на приговор савести у првој инстанци доноси административна власт, тело које такву одлуку доноси треба да у потпуности буде одвојено од војних власти и његов састав треба да гарантује максималну независност и непристрасност”.

⁴³ Став 9. Bandres Molet & Bindi резолуција Европског Парламента: „Позива Земље Чланице да осигурају да обавезна војна служба и цивилна служба обављена у институцијама које нису у надлежности Министарства одбране (подвукао аутор), буду исте дужине трајања, у складу са ставом 51 горе поменуте Резолуције од 11. марта 1993. године у погледу људских права у Европској заједници.”

⁴⁴ Члан 7: „Комитет апелује на државе чланице, ако то већ нису урадиле, да креирају у оквирима националног правног система независно и нестраначко тело за одлучивање о валидности приговора савести у посебном случају.”, као и Препоруке сталног комитета 1518: члан 5 „Скупштина препоручује Савету министара да поове државе чланице да уведу следеће у своју легислативу: IV. Праву алтернативну службу са чисто цивилном природом, која не сме бити кажњивог или увредљивог карактера”

Резолуције⁴⁵ да се Министарство одбране не може сматрати цивилним министарством.

Уредба о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе из 2005. године предвиђа се да је цивилна служба поред јурisdикције Министарства одбране делимично потчињена и војним властима односно надлежним војним одсесима посредством посебних комисија.

Упркос чињеници да се цивилна служба врши у институцијама које имају у потпуности цивилни карактер тачније у „здравственим, опште-спасилачким организацијама, организацијама за рехабилитацију инвалида и у другим организацијама и установама које се баве делатношћу од општег интереса“ цивилна служба поседује извесне елементе војне службе. Наиме, министар одбране, који се не може у потпуности сматрати цивилним органом, је задужен да одреди, по правилу према месту пребивалишта регрута, оне организације и установе које се баве делатношћу од општег интереса и које се финансирају из буџета у којима ће цивилну службу да служе приговарачи савести.⁴⁶

Даље, према изменама Уредбе из 2005. године посебну комисију, која је задужена за одлучивање о захтевима регрута за служење војног рока у цивилној служби, образује министар одбране и именује њене чланове на предлог старешине војног одсека који је непосредно подређен ГШ ВСЦГ.⁴⁷ Комисију чине по један психолог, теолог, лекар и два представника војног одсека, од којих је један правник, а други одбранолог. Председник комисије је један од представника војног одсека.⁴⁸ По претходном решењу садржаном у Уредби из 2003. године, степен уплитања војних власти био је слабије изражен из разлога што је посебну комисију искључиво именовао министар одбране. Старешина војног округа није имао никакав утицај на рад посебне комисије.

Поводом приговора на решење посебне комисије, регулисане чланом 21а, одлучује у другом степену комисија коју образује министар одбране на предлог старешине војног округа.⁴⁹ Претходно решење из Уредбе из 2003. године је било у већој мери саобразно са међународним стандардима због наглашенијег цивилног карактера жалбених органа. Наиме, министар одбране је био искључиво надлежан за одлучивање по приговору у другом степену.

И поред тога што Уредба о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе из 2005. године начелно прописује цивилну контролу рада приговарача савести она је прожета елементима војног уплитања. Директор организације односно установе је непосредно одговоран за контролу рада

⁴⁵ *Op. cit.* 22

⁴⁶ Видети члан 27, став 2 Уредбе о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе (4/2005)

⁴⁷ Члан 21а, став 1. и 2.

⁴⁸ *Ibid.*, став 3.

⁴⁹ Члан 26а, став 5, Уредбе о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе (4/2005)

приговарача савести. Директор односно одговорно лице је међутим обавезно да подноси месечне извештаје о залагању војника у цивилној служби посебној комисији чији је рад регулисано чланом 21а Уредбе.⁵⁰

Висок степен уплитања Министарства одбране у процедуру одређивања институција у којима ће се вршити цивилна служба, одређивања места служења за сваког приговарача савести као и контролу рада приговарача савести био је карактеристичан је за Босну и Херцеговину и Бившу Југословенску Републику Македонију до укидања војне службе, док у Републици Хрватској постоји потпуна одвојеност. У Републици Хрватској цивилна контрола је у попуности у надлежности следећих цивилних органа: Министарства здравства и социјалне скрби као и Повјеренства за цивилну службу.

Уредба о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе из 2005. године у члану 5, став 4 садржи правило о обавезној поуци о праву на изјављивање приговора савести коју мора да садржи позив за упућивање на служење војног рока. Новом уредбом се, заправо, умањују установљене дужности службеника војних одсека које они нису били у стању да извршавају услед неукости и комплексности поверених задатака. Наиме, претходна Уредба је прописивала право војног обвезника да буде обавештен и о начину остваривања права на приговор савести⁵¹ а не само о пукој могућности коришћења истог. Оваквим новинама ограничава се право на доступност инфомација о праву на приговор савести које је гарантовано у De Gucht резолуцији Европског парламента,⁵² Препоруци бр. R (87) 8 Комитета министара Савета Европе,⁵³ Препоруци 816 (1977) Скупштине Савета Европе,⁵⁴ Резолуција 84 (1993) Високог комитета за људска права,⁵⁵ као и Резолуцијом 1518 (2001) Парламентарне скупштине Савета Европе.⁵⁶

⁵⁰ *Ibid.*, члан 27, став 3.

⁵¹ Члан 10, став 4, претходне Уредбе је гласио: „Надлежни војни одсек дужан је да уз позив за регрутовање достави војном обвезнику и обавештење о праву грађана на приговор савести и законским решењима за његово остваривање.“

⁵² Став 49.: „Сматра да би ова заједничка начела требало да укључују минималне гаранције да би се осигурало: да је омогућена доступност информација о праву на приговор савести.“

⁵³ Одељак Б, став 3: „У циљу ефективне примене начела и правила ове Препоруке, лица подложна регрутној обавези ће унапред бити информисана о њиховим правима. У ту сврху, држава ће им директно омогућити све релевантне информације или одобрити приватним субјектима да учине исто.“

⁵⁴ Одељак Б, став 1: „Лица подложна војној обавези ће бити информисана, при позиву или пре позива о правима које могу користити“

⁵⁵ Члан 8: „Потврђује се значај доступности информација о праву на приговор савести на војну службу и средстава при прихватању статуса приговарача савести свим лицима подложним војној обавези.“

⁵⁶ Одељак 5, став 3: „Скупштина, сходно томе, препоручује да Комитет министара позове оне државе чланице које то још нису урадиле, да предвиде у свом законодавству право свих регрута да буду обавештени о статусу приговарача савести као и начинима за његово остваривање (подвукао аутор)“.

Измена Уредбе се образлагала потребом за доношењем решења које ће пружати веће изгледе за успешну примену у пракси.

Наиме, одредбе из претходне Уредбе нису биле поштоване нити приликом позива нити приликом одласка у војне одсеке из разлога што су правила о начинима остваривања права грађана на приговор савести формулисана уместо у законском облику у форми наређења министарства одбране⁵⁷ или упутстава министарства одбране која немају статус јавног документа.⁵⁸

Информације о начинима остваривања права на приговор савести биле су половичне и конфузне, док су с друге стране службеници војних одсека били неуки да би саветовали регруте о начинима коришћења права на приговор савести.

Уместо приступања транспарентном регулисању правила о начинима остваривања права на приговор савести, новом уредбом се поједностављују „комплексни“ задаци службеника војних одсека занемарујући на тај начин установљене међународне стандарде у погледу доступности информација потребних за остваривање права на приговор савести.

Анализом упоредноправних решења земаља у окружењу може се закључити да у Бившој Југословенској Републици Македонији и Босни и Херцеговини пре укидања опште војне обавезе држава није информисала војне обвезнике о праву на приговор савести. Насупрот томе, у Републици Хрватској држава у пракси доследно испуњава обавезу на информисање војних обвезника о праву на приговор савести.

Уредбом о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе из 2005. године се уводи обавезан разговор посебне комисије са регрутом који није у складу са међународним стандардима.⁵⁹ Општепознато је да ниједна комисија није довољно компетентна да би испитала савест појединца на потпуно објективан начин.

Обавезан разговор са регрутом уводи могућност дискреционог одлучивања посебне комисије, односно појачава контролу војних власти које посредством утицаја на комисију арбитрерно одлучују о оправданости поједног захтева за обављање цивилне службе.

⁵⁷ Нпр. Постојала су наређења да се у цивилну службу могу упутити регрути рођени 1976. и 1977. године и наређење Генералштаба Војске СЦГ да се продужење апсолвентског рока не сматра разлогом за одлагање војне обавезе, супротно Закону о универзитету који регулише статус студената и Закону о Војсци члан 301., став 2.

⁵⁸ Видети: Милићевић, Петар: *Ближа објашњења о спровођењу цивилне службе издања су у Уједињеном примени одредаба Уредбе о вршењу војне обавезе*, у делу који се односи на цивилну службу, које је изашло у Службеном војном листу 3. новембра 2003. године (*Сл. војни лист 31/03 од 03. 11. 2003.*). Управо због чињенице да је претходно поменуто Упутство, донето од стране Министарства одбране и да као такво не представља јавни документ, немогуће је упознати се са његовим садржајем. То у пракси неминувано проузрокује непоштовање права и обавеза приговарача савести, регулисаних овим документом.

⁵⁹ Члан 21а., став 4.: „Комисија из става 1. овог члана је обавезна да пре одлучивања о захтеву регрута за служење војног рока у цивилној служби обави са регрутом разговор о захтеву и прибављеним доказима.”

Према претходном решењу надлежност посебне комисије се исцрпљивала у оцени о испуњености формалних и објективних услова за улагање приговора савести. Комисија при том, није била овлашћена да улази у саме разлоге савести због којих се улаже приговор савести. Такво решење је било у знатно већој мери саобразно са Schmidbauer⁶⁰ и Machiocci⁶¹ резолуцијама Европског парламента које истичу да је основ за остварење статуса приговарача савести само слободна изјава приговарача и да је било какво детаљније испитивање разлога савести од стране било које комисије неприхватљиво.

Механизам комисијског испитивања и улагања у разлоге савести је био присутан у Бившој Југословенској Републици Македонији и Републици Српској до увођења професионалне војске. С друге стране, у Федерацији Босне и Херцеговине пре укидања опште војне обавезе као и у Републици Хрватској довољно је навести у пријави да ли се тражи приговор савести из верских или моралних разлога које потом комисија неће детаљније испитивати.⁶²

Уредбом о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе из 2005. године је укинута суспензивно дејство приговора на одлуку посебне комисије којом се одређује да ли ће, и под којим условима, регрут служити у цивилној служби.⁶³ Основна аргументација власти при измени некадашњег решења била је претходна неусаглашеност Закона о Војсци и Уредбе из 2003. године по том питању. Тиме што се укида одлажуће дејство приговора на решење о цивилној служби директно се угрожава адекватна и ефективна административна заштита у случају кршења права. Наиме, укидањем суспензивног дејства приговора појављује се могућност да се приговарач савести пошаље у војну службу на основу дискреционе оцене првостепене комисије све до доношења одлуке о приговору на решење.

Решење којим се укида суспензивно дејство жалбе је у супротности је са релевантним међународним документима као што су: Резолуција 337

⁶⁰ Одељак А, став 4.: „А. пошто нити један суд или комисија не сме испитивати савест појединца,...4. налаже да, да би био признат као приговарач савести, изјава у којој су дати резолюзи појединца, би требало да буде довољна да би се добио статус приговарача савести.”

⁶¹ Став 3.: „Наглашава да ниједан суд нити комисија не могу улазити у савест појединца и да изјава о мотивима појединца, према томе, мора бити довољна у највећем броју случајева при обезбеђивању статуса приговарача савести.”

⁶² *Op.cit.* 22. страна 13

⁶³ Рељановић, Марио: Уредба о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе, <http://www.lawdem.org/200512c6.pdf>, 1.децембра. 2006. године, стр. 2.

(1967) Скупштине Савета Европе.⁶⁴ и Препорука R (87) 8 Комитета министара Савета Европе.⁶⁵

Уредбом из 2005. године уводи се „обрачунавање“ дана које је лице провело у цивилној служби, уколико то лице треба да настави служење преосталог дела војног рока под оружјем. Обрачунавање се врши у размери један према два у корист службе под оружјем.⁶⁶ Усвојен образац обрачунавања недвосмислено указује на казни карактер цивилне службе и неједнак третман приговарача и војника. На тај начин се занемарују међународни стандарди формулисани Препоруком 1518 (2001) Парламентарне скупштине Савета Европе⁶⁷, Препоруком бр. R (87) 8 Комитета министара Савета Европе⁶⁸ и следећим препорукама Европског парламента: Schmidbauer⁶⁹, de Gucht⁷⁰, и Machioccì⁷¹.

Уредбом из 2005. године се такође укида право на поштовање стручне спреме приликом избора институције у којој ће појединац служити цивилну службу. На тај начин, приговарач савести се лишава сваког права да тражи премештај због дерогирајућег карактера посла који обавља, обзиром да уредба не предвиђа друге гаранције достојанства приговарача.

Уредбом из 2005. године се скраћује рок за подношење приговора савести на 8 дана.⁷² Такво скраћење представља кршење одредби о забрани

⁶⁴ Одељак Б, став 4: „Законодавне власти треба да нађу начин за што ефективније вршење ових права тако што ће осигурати да захтев и жалба суду одлажу почетак служења војног рока до доношења коначне одлуке.“

⁶⁵ Одељак Б, став 4: „Захтеви за одређивање статуса приговарача савести подносиће се на начин и у роковима који ће се одредити уз уважавање услова да разматрање захтева треба, по правилу, да буде завршено пре него што дотично лице ступи на одслужење војног рока.“

⁶⁶ Члан 28, став 2 Уредбе о изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе из 2005. године

⁶⁷ Став 5, тачка 4: „Скупштина, сходно томе, препоручује да Комитет министара позове оне државе чланице које то још нису урадиле, да предвиде у свом законодавству: стварну алтернативну службу која је јасно цивилног карактера, која не сме бити кажњивој и вређајућеј карактера (подвукао аутор).“

⁶⁸ *Op.cit.* 7.

⁶⁹ Став 5: „Налаже да се сме дозволити да дужина трајања цивилне службе прекорачи дужину трајања уобичајене службе само за једну половину како би се надокнадило време резервне обуке за не који обављају војну службу.“

⁷⁰ Ставови 48 и 51: „Позива да се заједничка начела дефинишу у циљу елиминације дискриминације војне службе међу Европским грађанима ... Наглашава да треба да се обезбеди алтернативна служба истог трајања као и војна, на начин да се убудуће не сматра санкцијом или застрашивањем.“

⁷¹ Став 4 и 5: „4. Наглашава да се обављање алтернативне службе, на начин предвиђен Препоруком 337 (1967) Саветодавне скупштине Савета Европе, не сме сматрати санкцијом и због тога мора бити организовано тако да се поштује достојанство особе у питању и да користи заједници, посебно у друштвеној области и области помоћи и развојне сарадње. 5. Сматра се да трајање такве алтернативне службе која се обавља при цивилној организацији, не сме да прекорачи дужину трајања редовне војне службе, укључујући војне вежбе након периода основне војне обуке.“

⁷² Видети члан 26, став 1 Уредбе из 2005. године

снижавања достигнутог нивоа људских права Уставне повеље⁷³ као и новог Устава Републике Србије.⁷⁴ Скраћивање рока се такође противи и општем духу Препоруке 87 (8) Комитета министара Савета Европе о прогресивном унапређивању остваривања права на приговор савести.

Необично је и решење по којем се установе обавезују да снесу трошкове Министратву правде настале обављањем цивилне службе приговарача. Нејасан је смисао предвиђене рефундације из разлога што су након измена из 2005. године искључиво организације које се финансирају из буџета овлашћене да примају на службу приговараче савести. Остаје нејасно какве трошкове сноси Министарство одбране поводом примања регрута у цивилну службу и због чега би установе, које се попут Министарства финансирају из буџета, биле дужне да надокнађују трошкове настале на тај начин. Основна је бојазан да је се искључив смисао овакве одредбе да одврати установе чије је финансијско стање неодговарајуће од примања приговарача савести.

Изменама и допунама Уредбе из 2005. године редуковане су извесне сметње за остваривање права служења војног рока у цивилној служби, тако да је као сметња елиминисано чланство у ловачким и стрељачким друштвима као и рад у фабрици наоружања. Претходно наведене сметње су елиминисане из разлога што њихов статус није релевантан као сметња за признање права на приговор савести уколико поседују дозволу за ношење оружја.

НАЦРТ ЗАКОНА О ЦИВИЛНОЈ СЛУЖБИ

Закон о цивилној служби још увек није усвојен мада се у процедури налази предлог, заједнички израђен од стране Београдске канцеларије Европског бироа за приговор савести-ЕВСО Balkan и Министарства одбране, који садржи савремена решења присутна и упоредноправној пракси.⁷⁵ Доношењем једног таквог закона, област цивилне службе би се регулисала на целовит начин и тиме би се избегле неусаглашености које тренутно постоје између уставних, законских и подзаконских решења у домену цивилне службе.⁷⁶

Једна од главних предности Нацрта Закона о цивилној служби огледа се у несумњивом цивилном карактеру алтернативне службе. Наиме, Нацрт Закона о цивилној служби предвиђа надлежност Министарства за рад и запошљавање и читав процес аплицирања и служења би спадао у надлежност Комисије за цивилну службу која се састоји од пет чланова, које бира

⁷³ Чланом 9, став 2 Уставне повеље недвосмислено је потврђено начело да се достигнути ниво људских права и слобода не може смањивати.

⁷⁴ Члан 20 Устава Републике Србије: „Достигнути ниво људских и мањинских права не може се смањивати“.

⁷⁵ Хрватска је прва од земаља у региону која је 2003. године усвојила Закон о цивилној служби.

⁷⁶ *Op.cit.* 14. стр. 1.

и разрешава министар за рад. Овакво решење би било прихватљивије од важећег решења предвиђеног Уредбом по којем цивилна служба спада у надлежности Министарства одбране, које се не може сматрати цивилним министарством. Нацртом Закона о цивилној служби се установљава и Центар за цивилну службу, који је административно-стручна служба при Комисији која, између осталог, води послове службене евиденције.

Нацртом Закона о цивилној служби се такође успоставља потпуна цивилна контрола рада приговарача савести, насупрот постојећој коју прожимају војни елементи. Наиме, члан 11 Нацрта Закона о цивилној служби прописује да је организација односно установа у којој се врши цивилна служба, дужна је да обезбеди одговорно лице за контролу рада цивилног обвезника у цивилној служби. Одговорно лице је обавезно да једном месечно обавести Комисију за цивилну службу при Министарству за рад и запошљавање о залагању лица које се налази на цивилном служењу.

Значајне су такође и решења предвиђена Нацртом Закона о цивилној служби којима би се допринело усаглашавању домаће регулативе са међународним и регионалним стандардима. Она су садржана у одредбама које предвиђају суспензивно дејство жалбе на првостепено решење о цивилној служби, затим одредбама које предвиђају могућност вођења управног спора против другостепеног решења, као и одредбама којима се прописује да се приговор савести може изјавити у било ком тренутку: пре, за време и након служења војног рока.

НОВИ КОНЦЕПТ БЕЗБЕДНОСТИ

Услед одсуства подршке Владе Републике Србије и њене преокупационости другим питањима, Нацрт Закона о цивилној служби још увек није ушао у скупштинску процедуру. Министарство одбране је усвојило Стратегијски преглед одбране којим се предвиђа професионализација Војске Србије до 2010. године. Атмосфера предстојеће професионализације Војске Србије инхибира иницијативе правног реформисања области цивилне службе. Наиме, постоји уврежено мишљење да би укидањем опште војне обавезе регулатива цивилне службе постала беспредметна.

Крајем 20. века десиле су се значајне промене у сфери схватања безбедности, па су тако многе европске државе одустале од концепта обавезне војне службе. Белгија је била прва европска земља која је недуго после пада Берлинског зида објавила да се укида регрутација као основа масовне белгијске војске услед престанка опаности од масовне инвазије са Истока. Тренутно једино још пет земаља чланица Европске уније – Немачка (која најављује њено скоро укидање), Аустрија, Данска, Финска и Грчка нису укинуле обавезну војну службу. Већина нових чланова су професионализовале своје војске пре уласка у Европску унију. Румунија и Хрватска ће ускоро учинити исто. Дакле, приговарачи савести се, у новонасталим

околностима, више не морају борити за своје основно право да не служе војни рок.⁷⁷

Посвећена остваривању дугорочног циља професионализације Војске, Влада Републике Србије занемарује обавезе које је преузела приступањем Савету Европе, а које је требало да испуни у трогодишњем периоду. Као резултат, српски правни систем и даље не поседује акт који би искључиво регулисао вршење цивилне службе.

Предстојећа професионализација војске се не може сматрати валидним изговором за непотпуно регулисање приговора савести, због разлога наведених у Bandres, Molet & Bindi Резолуцији Европског парламента. Наиме, Bandres, Molet & Bindi Резолуција Европског парламента позива и државе Европске уније, које су већ укинуле општу војну обавезу, да гарантују националним правом фундаментално право на приговор савести. Другим речима, право на приговор савести би требало да буде регулисано у складу са међународним и регионалним стандардима, без обзира да ли је општа војна обавеза укинута. Наиме, чак и земље које су укинуле општу војну обавезу, регулишу и даље право на приговор савести као несуспендујуће фундаментално право, које се може користити у случају наступања опште мобилизације.

⁷⁷ EBCO Balkan, *Остваривање права на приговор савести и цивилно служење*, Београд, 2004, стр. 10.

Vesna Ćorić, M.A.
Junior Research Fellow
Institute of Comparative Law, Belgrade

CONSCIENTIOUS OBJECTION

Summary

Before the foundation of the United Nations, the right of conscientious objection was mostly considered as a religious right. For the first time, the right to conscientious objection was regulated as a fundamental human right by national and international law in the 20th century.

The ideological roots of conscientious objection might be found in the idea of the rejection to take part in any kind of killing. Legally speaking, the right of conscientious objection amounts to the right to refuse to perform military service or to opt for a certain form of alternative services, which is compatible with the reasons for conscientious objection.

The historical roots of the conscientious objection are linked with the major European religious movements, especially with the activities of the European protestant denominations in Netherlands and Great Britain in the 16th and 17th centuries. Many years after, the continental Northern European countries with a protestant tradition were the first to incorporate this right into their legislation. Norway did so in 1900, Denmark in 1917 (it was not involved in the First World War), Sweden in 1920, the Netherlands even wrote it into their constitution in 1922, and Finland enacted it in 1931.

Anglo-Saxon tradition stood further apart. The former British colonies, such as the USA, Canada, Australia, and New Zealand did not adopt universal conscription in contrast to the former Spanish colonies of Latin America. During the First World War, the government felt constrained to introduce military conscription with the right of objection. Conscription, with the right of objection, was further reintroduced in Britain from 1939 to 1960. The key issue in the UK was whether conscription should exist at all, in contrast to the continental

Europe, where conscription has traditionally been taken for granted, and the controversial issue has been conscientious objection.

The Catholic countries of Europe—apart from Ireland, where conscription has never been adopted—took half a century longer than their Protestant counterparts to recognize the right to object. France and Luxemburg recognized it in 1963, Belgium in 1964, Italy in 1972, Austria in 1974, Portugal in 1976, and Spain in 1976, after the death of Franco (confirmed in the new constitution of 1978).

Since the dismantling of the Soviet bloc, most countries of the Central and Eastern Europe have begun to implement the right of conscientious objection.

Conscientious objection arising from non-religious—humanist, socialist, ethical and anarchist—motives developed in Europe from the early 20th century, particularly in the aftermath of World War I. It found concrete expression in the establishment of the War Resisters' International (WRI) in 1921 that was based on the principle that war is a crime against humanity.

The Parliamentary Assembly of the Council of Europe was the first European institution that formally recognized conscientious objection to military service by adopting Resolution 337 in 1967. The United Nations Human Rights Commission recognized the right of conscientious objection twenty years afterwards in 1987 and appealed to states to implement it.

The United Nations, the Council of Europe, the OSCE and other international and regional organizations by means of „soft law” documents such as resolutions, declarations, etc. appeal to states to implement the right of conscientious objection to military service in their legislation.

The Council of Europe, the United Nations Commission for Human Rights and the European Parliament took a common view that conscientious objection to military service is a legitimate exercise of the right to freedom of thought, conscience and religion, as laid down in the International Covenant on Civil and Political Rights and in the European Convention on Protection of Human Rights.

However, there is no single „hard law” document that imposes an explicit obligation on states to implement the right of conscientious objection within their national legislation. Actually, this right only indirectly and logically derives from the right to freedom of thought, conscience and religion.

The European Commission of Human Rights found that the right of conscientious objection is not protected as a fundamental human right by the European Convention on Human Rights. Namely, Article 4, paragraph 3b of the Convention clearly states that „in case of conscientious objectors *in countries where they are recognized*, service exacted instead of compulsory military service” cannot be regarded as forced or compulsory labor. Hence, it is up to the Member States whether or not they will introduce the right of conscientious objection in domestic legislation.

The Council of Europe Parliamentary Assembly returned to the issue of objection to military service in Resolution 1518 of 23 May 2001, having recommended the right of conscientious objection to be formally incorporated into

the European Convention on Human Rights by means of an additional protocol amending Articles 4.3.b and 9. Nevertheless that protocol was never adopted; most Member States of the Council of Europe currently have the right of conscientious objection regulated and effectively enforced in their national legislation. Actually, only Belarus (which is not a member of the Council of Europe at all), Albania and Turkey do not recognize the right of conscientious objection to military service.

Amnesty International has insisted on having a resolution adopted that would determine the right of conscientious objection to military service as an official precondition for accession to the EU. The Bandrés Molet & Bindi Resolution that was adopted by the European Parliament calls on the Commission to ask the Member States of the European Union and the countries which have applied for accession to comply with the principles laid down in its aforementioned resolutions of 7 February 1983, 13 October 1989 and 11 March 1993 and in this resolution. In other words, this Resolution appeals to the Commission to recognize the right of conscientious objection to military service as a official precondition for state accession to the EU. Opinion No. 239 on 24th September of 2002 concerning the Federal Republic of Yugoslavia's application for membership of the Council of Europe, which was adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, states in Section 4, that FR Yugoslavia is obliged to enforce legislation concerning conscientious objectors and, within three years, to enact legislation on an alternative type of service.

Despite the fact that the three years time-limit determined by the Opinion No. 239 already expired there is still no special law in Serbia concerning conscientious objectors nor regarding an alternative type of services. The right of conscientious objection was introduced in the Serbian legal system for the first time by the Constitution of Federal Republic of Yugoslavia in 1992. Afterwards, it was regulated by the Constitutional Charter of State Union of Serbia and Montenegro, as well as by the Charter on the Human and Minority Rights of the State Union of Serbia and Montenegro. Currently, the right of conscientious objection is regulated by in general manner by the Serbian Constitution and, in a more detailed manner, by the Law on Yugoslav Army, the Regulation on Performing Military Service and by the Guidelines of the Ministry of Defense and by the Directives of the Ministry of Defense, which do not have the status of a public document.

There is the Draft Law on Civil Service that was drafted jointly by the Belgrade Office of the European Bureau for Conscientious Objection – EBCO Balkan and by the Ministry of Defense. At the same time, it is in line with the good practices of the Western European countries, which were in place before compulsory military service was abolished and it satisfies current Serbian needs well. This Draft Law still did not come before the Parliament, because there is lack of Government support for its adoption. It seems that the current Serbian Government has been overwhelmed by other issues, and that despite of the requests that were set forth in the Council of Europe Opinion No. 239, there was no time for the adoption of a separate Law on Civil Service on the Government's

priority list. Hopefully, the new Government will take concrete steps in order to meet conditions imposed by the Council of Europe.

It seems that common European trend of military professionalization and Serbian efforts toward professionalization that are defined by the Strategic Defense Review undermine the adoption of the separate Law on Alternative Civil Services. In fact, the new Law is deemed as an obstacle that will hinder the forthcoming professionalization of the Army. Namely, the Strategic Defense Review, adopted by the Ministry of Defense states that national Army will be professionalized by the 2010.

Compulsory military service was phased out in the 1990s in most European countries starting with Belgium after the end of the Cold War. Currently, only five European Union member states – Germany, Austria, Denmark, Finland and Greece – have not abolished conscription. Most new member states professionalized their armies before they joined the EU. Shortly, Romania and Croatia will do the same. Under these circumstances, the issue of conscientious objection has become irrelevant and is not an issue in Europe anymore.

Focusing on fulfilling the long-run goal of the abolition of military conscription, the Serbian government ignores short-term obligations that were undertaken by the accession to the Council of Europe, as well as standards regarding conscientious objection that are set by the European Parliament. Consequently, there is ongoing significant incompatibility and inconsistency within the Serbian legal system among constitutional, statutory and sub-legal acts, that regulate the right of conscientious objection. The other main feature of the Serbian legal system with regard to military service and alternative civil service is a prevalence of by-law acts over statutory acts.

Besides these domestic inconsistency among domestic acts at the national level there is incompatibility between domestic law and undertaken international law standards. Actually, the above-mentioned existing Regulation and Serbian domestic legal system in general, ignores international standards that are encompassed by the following international and regional documents: the Macciocchi Resolution of the European Parliament of 7 February 1983, the Schmidbauer Resolution of the European Parliament of 13 October 1989, the De Gucht Resolution of the European Parliament, the Bandrés Molet & Bindi Resolution of the European Parliament, Resolution 337 (1967) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Recommendation 478 (1967) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Recommendation 816 (1977) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Recommendation No. R(87)8 of the Committee of Ministers of the Council of Europe, and the Recommendation 1518 (2001) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Some of the relevant standards, recognized in the above-mentioned documents are not fulfilled in the Serbian legal system. These principles states: that conscientious objector status can be applied for at any time, including during military service; that objections and judicial appeals should have the effect of suspending the armed service call-up order until the decision regarding the claim has been rendered; that there is no court or committee that can examine a

person's conscience and for that reason a declaration setting out the individual's motives should suffice in order to obtain the status of conscientious objector; that sufficient information should be made available on conscientious objector status; all conscripts must receive information on conscientious objector status and the means of obtaining it; that alternative service must be of a clearly civilian nature, which should be neither be deterrent nor punitive in character; and that the first instance decision regarding the recognition of conscientious objection shall be subject to control by at least one administrative body and subsequently to the control of at least one independent judicial body.

The forthcoming professionalization of the army cannot be a valid excuse for the inconsistency of the Serbian legal system concerning the right of conscientious objection and for ignoring regional and international standards that, *inter alia*, request our state to pass the new separate law on alternative civil service. Actually, the *Bandrés Molet & Bindi Resolution* calls on Member States of the European Union, which do not have conscription and military and civilian service nevertheless to guarantee the fundamental right of conscientious objection. Therefore, the right of conscientious objection has to be protected by law regardless of whether or not military compulsory service is abolished. Namely, even in countries where military compulsory service is phased out, the right of conscientious objection is regulated as non-derogative right and therefore it can be used during the armed conflicts when the compulsory military service is in place.

мр Владимир Цвијан*

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ И УКИДАЊЕ ВОЈНОГ СУДСТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

УВОД

Анализа правног положаја војног судског система на просторима Републике Србије, после 165 година непрекидне историје (осим за време Другог светског рата), завршава се укидањем војних судова непосредно после усвајања Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора. У време постојања Савезне Републике Југославије извршен је покушај реформе војног правосудног система, чиме је замењено законско решење из 1977. године. Заправо, све до коначног укидања војних судова реформа овог система вршена је у „фреквенцији” на сваких десетак година. Тако је Закон о Војним судовима, коме је посвећен највећи део овог истраживања, заменио истоимени Закон из 1977. године,¹ који је, опет, донет мало мање од једне деценије после претходне реформе.²

Пошто је предмет овог истраживања војно судство, поменимо само да је материја војног тужилаштва била регулисана Законом о војном тужиоцу³ док је Војно правобранилаштво у Савезној Републици Југославији било регулисано актима тадашње Савезне Владе.⁴

* Истраживач сарадник, Институт за упоредно право, Београд.

¹ Видети Закон о војним судовима, СлСФРЈ број 4/77, са изменама у СлСФРЈ број 13/82.

² Закон из 1977. заменио је истоимени Закон из 1969. године, објављен у СлСФРЈ број 51/69.

³ Закон о војном тужиоцу, СлСРЈ број 11/95, са каснијим изменама.

⁴ Видети Уредбу о образовању Савезног јавног правобранилаштва и Војног правобранилаштва (СлСРЈ број 31/95) и Уредбу о Савезној Влади (СлСРЈ број 37/2000).